

стало виникнення адизьких топонімів на кшталт *Тепсень*. Проте і це припущення потребує подальшої перевірки.

Таким чином, немає нічого дивного в тому, що на території Східного Криму могли виникати топоніми адизького (кавказького) походження, бо географічна близькість Північно-Західного Кавказу могла сприяти міграціям кавказького населення із сусіднього регіону. Тому виникнення топоніму *Тепсень* між Судаком, Феодосією та Старим Кримом може бути закономірним наслідком цих процесів. Проте заселення району більш пізнім тюркомовним населенням могло примусити дати народне тлумачення вже незрозумілій місцевій назві *Тепсень*. Тому кримські татари знайшли нове пояснення щодо походження назви плато: *tepsi* – «блюдо, круглий у плані пагорб».

Література:

1. Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ: Інститут сходознавства НАНУ, 2003.
2. Лавров Л. І. До питання про українсько-кавказькі культурні зв'язки. *Народна творчість та етнографія*. 1961. № 3. С. 64–65.
3. Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини. Київ: АН УРСР, 1963.
4. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців. Київ: Аквілон-плюс, 2006.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-26>

Власов О. А.

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

ФОРМИ ПОСУДУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ КЕРАМІКИ НА ОСНОВІ МУЗЕЙНИХ, АРХІВНИХ, ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Метою роботи є висвітлення особливостей форм, функціонального призначення та оздоблення кримськотатарської кераміки як частини культурної спадщини, що вимагає збереження та подальшого вивчення. Використано традиційну термінологію кримськотатарською мовою.

Дослідження базується на аналізі зразків із фондів Національного музею народної архітектури та побуту України, Бахчисарайського державного історико-культурного заповідника, а також архівів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Окрім того, враховано праці відомих дослідників, таких як

У. А. Боданинський, А. М. Ібрагімова, І. Б. Тесленко, Н. М. Акчуріна-Муфтієва та інших.

Серед ключових зразків ритуальної кераміки виділяється **куман** – посудина для малого ритуального омовіння, що характеризується функціональним дизайном і стійкістю (рис. 1). Для перенесення та зберігання води широко використовувався **гугюм**, витягнута форма якого забезпечувала зручність транспортування, а його пористі стінки сприяли збереженню прохолоди (рис. 2). Окрему категорію становить декоративно-господарський посуд, як-от **чічек савути** – ваза для квітів, оздоблена яскравими орнаментами й формами, що нагадують бутони (рис. 3).

Кримськотатарська кераміка є важливим елементом матеріальної культури кримських татар, що поєднує функціональність, художню естетику та релігійні традиції. Вироби, створені місцевими майстрами, відображають глибокий зв'язок між побутовими потребами, віруваннями та естетичними смаками народу. Форми керамічного посуду є відображенням різноманітних соціокультурних аспектів, що розвивалися під впливом історичних, релігійних та географічних умов Криму.

Сучасна інтерпретація: завдяки проєкту «ZINCIR/ЛАНЦЮГ ЛАНКИ ПАМ'ЯТІ» були створені унікальні копії керамічного посуду, які інтегрують історичні традиції в сучасний культурний контекст [1].

А.

В.

Рис. 1. Куман – традиційна форма ритуальної кераміки кримськотатарського народу

А. – Національний музей народної архітектури та побуту України (НМНАПУ). Глина, випал, круг, полива. 220 x 190 мм.

с. Надєждівка, Херсонська обл. 60-ті роки XX ст.

В. – сучасне відтворення історичної посудини, проєкт «ZINCIR/ЛАНЦЮГ Ланки пам'яті». Художник-кераміст Рустем Скибін. Глина, випал, круг, полива. Розміри: h – 250 мм, \varnothing – 165 мм, 2023 р. [1]

А.

В.

Рис. 2. Гугюм – традиційна форма кримськотатарського посуду для води

А. – приватна колекція, Крим. Глина, випал, круг, ліплення.

В. – сучасне відтворення історичної посудини, проект «ZINCIR/ЛАНЦЮГ. Ланки пам'яті». Художник-кераміст Рустем Скибін. Глина, випал, круг, ліплення, полива.

Розміри: h – 375 мм, ø – 225 мм, 2023 р. [1]

А.

В.

Рис. 3. Чічек савути – традиційна форма кримськотатарського декоративно-господарського посуду

А. – Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник. Глина, випал, круг.

В. – сучасне відтворення історичної посудини, проект «ZINCIR/ЛАНЦЮГ. Ланки пам'яті». Художник-кераміст Рустем Скибін. Глина, випал, круг, гравірування, ліплення, полива.

Розміри: h – 290 мм, ø – 185 мм, 2023 р. [1]

Ритуальна та культова кераміка

Куман / Quman (рис. 1)

Призначення: важливий компонент ісламської культури для малого ритуального омовіння (абдест).

Особливості дизайну: плоске широке дно забезпечує стійкість; лійкоподібне горло зручне для наповнення водою і запобігання розхлюпуванню; тонкий носик формує вузький струмінь для економного використання води; комфортна ручка для перенесення.

Матеріал: часто теракотовий, іноді глазурований.

Розміри: h – 250 мм, ø – 165 мм.

Посуд для води

Гугюм / Gügüm (рис. 2)

Призначення: перенесення та зберігання питної води.

Особливості дизайну: витягнута форма із вузьким горлом; велика ручка, стійке дно середнього розміру; рідко покривалася поливою для забезпечення "дихання" стінок.

Розміри: h – 375 мм, ø – 225 мм.

Декоративно-господарський посуд

Чічек савути / Çiçek Savut (рис. 3)

Призначення: ваза для квітів, що виконувала переважно декоративну функцію.

Особливості дизайну: висока пластичність форми з широким рядом варіацій; поверхня завжди глазурована, декорована орнаментом, гравіруванням, ліпленням; віночок часто мав обриси квітки чи бутона.

Етимологія: назва походить із кримськотатарського *çiçek* ("квітка") та *savut* ("посуд").

Розміри: h – 290 мм, ø – 185 мм.

Отже, дослідження форм кримськотатарського посуду, засноване на музейних, архівних і літературних джерелах, дозволило відтворити багатогранну картину матеріальної культури кримських татар. Ритуальна та культова кераміка, як-от куман, демонструє глибокий зв'язок із релігійними традиціями, у той час як посуд для зберігання води, наприклад, гугюм, відображає практичність та адаптованість до побутових потреб. Декоративно-господарські вироби, зокрема чічек савути, свідчать про художню майстерність і естетичні вподобання народу.

Форми кримськотатарського посуду є яскравим прикладом синтезу функціональності, культурних особливостей і релігійних впливів, що формувалися в унікальних історичних і географічних умовах Криму. Важливим елементом дослідження є використання традиційної кримськотатарської термінології, що підкреслює автентичність та унікальність цієї спадщини.

Завдяки сучасним ініціативам, таким як проєкт «ZINCIR/ЛАНЦЮГ ЛАНКИ ПАМ'ЯТІ», історичні форми кримськотатарської кераміки отримали нове життя. Створені унікальні копії цих виробів інтегрують традиційні елементи в сучасний культурний контекст, забезпечуючи збереження й популяризацію цієї частини культурної спадщини.

Подальше дослідження кераміки кримських татар є важливим кроком у збереженні їх національної ідентичності та інтеграції в сучасні культурні процеси.

Література:

1. Аблялімова-Чийгоз Е. Н., Сеїтаблаєв А. Ш., Абдулаєва Е. А., Скибін Р. В., Доценко Д. С. Артбук «Кримськотатарська кераміка». *Проект «Zincir / Ланцюг»*. Київ, 2023. 48 с.: іл.
2. Акчуріна-Муфтієва Н. М. Історіографія вивчення кримськотатарського народного декоративного мистецтва / *Східний світ*. 2007. № 1. С. 16-22.
3. Боданинський У. А. Археологічне та етнографічне дослідження татар в Криму. 1930. Сімферополь // *Кримські татари*. Хрестоматія етнічної історії та традиційної культури. Сімферополь: *Доля*, 2005. С. 52–75.
4. Вейсова В. Е. Відродження традицій кримськотатарської кераміки на сучасному етапі. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2023 р.).
5. Заатов І. А. Кримськотатарське образотворче і декоративно-прикладне мистецтво ХХ ст. (Генезис, еволюція, сучасний стан) / – Сімферополь: *Доля*, 2002. – 280 с.: іл.
6. Ібрагімова А. М., Виногородська Л. І. архітектурно-археологічні дослідження на території Бахчисарайського заповідника у 2003 році // Україна і Туреччина: матер. міжнар. наук. конф. з нагоди 80-річчя заснування турецької республіки. Київ., 2003. с. 38–40.
7. Соболева О. Кримськотатарська кухня. Київ: *Видавництво ФОП Брайченко «Izhak»*, 2019. 126 с. фот.
8. Тесленко І. Б. Хронологія однієї групи кухонного посуду з пам'яток Криму XV ст. *Археологія*, № 4, 2011. С. 60–68.
9. Школьна О. В. Типологія та мотиви оздоблення групи східного тонкокерамічного посуду країн Кавказу та Середньої Азії в ХХ – на початку ХХІ ст. Сучасне мистецтво: наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України; редкол.: В. Д. Сидоренко (голова редкол.), А. О. Пучков (заст. гол. ред.) та ін. *Фенікс*. Київ, 2016. Вип. XII. С. 203–208.
10. Shepard A. O. *Ceramics for the Archaeologist*. Carnegie Institution of Washington publication. Carnegie Institution of Washington, 1956. 414 p.